

GMINA WIEJSKA I JEJ SAMORZAD

SZERK.: HELENA BRODOWSKA

(Faluközösség és önkormányzata)

Warszawa, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1989. 693.

A faluközösség lengyelül gmina vagy pedig gromada, és ez gyakorlatilag azonos az orosz mir vagy obszcina kifejezésekkel, a lengyel nyelvterületen vannak egyedi kifejezései is. A magyar nyelvterületen a jelenség (lásd Imreh István munkásságát) a székelyek faluközössége esetében figyelhető meg. A lengyel gromada vagy gmina nem csak a múltban létezett, továbbélése még manapság is megfigyelhető. Az aktualitáson túl a probléma történeti folyamatként való kutatása rendkívül összetett és bonyolult. Ugyanis nem csak egy falusi önkormányzati és bíraskodási rendszerrel van szó, hanem a kérdésnek megvan a maga filozófiai vetülete is. A faluközösség ugyanis filozófiai áramlatok és politikai mozgalmak jelszavává vált. Vannak akik azt gondolják, hogy a gmina ősi szláv önkormányzati intézmény, ezen alapszik a faluközösségi hatalmi rend. Erről írt a 19. században az emigráns lengyel történész, Lelewel, aki javasolta a faluközösségi hatalmi rend, a gminowladstwo újjáélesztését is.

Franciszek Bronowski idevágó tanulmányában a gminowladstwo elvén túl még azt a romantikus érvet is hangoztatta, hogy ez egy ősi szláv és lengyel intézmény, amihez az eljövendő társadalmi rendnek vissza kell térni. Végeredményben a német felvilágosodás hatásaként a gmina és gromada, valamint az azon alapuló faluközösségi hatalom: a gminowladstwo a régi romlatlan természeti viszonyok idillisztikus maradványaként vonult be a tudományos irodalomba. Ez elsősorban Herdernek, a német felvilágosodás képviselőjének köszönhető. A gmina és gromada, majd pedig a gminowladstwon alapuló faluközösségi hatalmi rendszer olyan régi népi intézmény a tudományos közgondolkodásban, amelynek megvan a maga helye a korabeli baloldali mozgalmak fogalmi rendszerében.

Alina Barszczewska-Krupa dolgozatában arra hivatkozik, hogy Lelewelén kívül olyan mozgalmak és tömörülések is hangoztatták a faluközösségi hatalom evidenciáját, mint a Towarzystwo Demokratyczne (Demokratikus Társaság), vagy pedig a Gromady Ludu Polskiego (A Lengyel Népi Közösségek Tömörülései). A későbbiekben, *Jan Molenda* tanulmánya tanúsága alapján, 1918-ban a gmina és a gromada bevonul a szociáldemokrácia gondolatvilágába – elsősorban Edward Abramowski elképzelései alapján és a szociáldemokrata ideológia hatásaként.

A tanulmánykötet egyes tanulmányai szerint a faluközösségek bizonyos 19. századi szerepkörei még a II. világháború után megfigyelhetők, és az 50-es, 60-as években is jelentkeztek a lengyel falusi tanácsi közigazgatási gyakorlatban.

A faluközösség élén álló wójt feladata az állami adók behajtása, a helyi, lokális bíraskodás, illetve közösségi hembárok építésével élelmiszertartalékok képzése az ínséges időkre. Neki kellett a szegényekről és az elesettekről gondoskodni, köteles volt továbbá az árvákat és özvegyeket istápolni, a hadseregnek kvártélyt biztosítani. Mindemellett a faluközösség számára megkövetelhető volt a kommunális intézmények fenntartása céljából a szarwark nevű közösségi munka.

A kötet szerzői gmina jelenségeit elsősorban a centrális lengyel területeken, a Lengyel Királyság területén vizsgálják. *Zbigniew Stankiewicz* tanulmányában a faluközösségi bíróság önkormányzati funkcióit elemzi. A faluközösség élén egy a wójtok, ülnökök (lawnik) és soltészok révén irányított falusi önkormányzati bíróság állt. Stankiewicz más szerzőkkel egybevékonyan úgy látja, hogy a majorsági birtok ura is tagja lehetett a falusi önkormányzati szervnek. Az így irányított és fenntartott faluközösség a kommunális intézmények: a közösségi utak, hidak és hembárok fenntartására volt kötelezve, behajtotta az állami adókat, illetve gyámkodott a szegények, az elesettek, az özvegyek és a koldusok felett. A faluközösségi kormányzatnak külön saját szervezeti formái is lehettek, és pl. az írkokokon túl még pénztárost is alkalmaztak vagy alkalmazhattak.

Tadeusz Mencil dolgozatában elsősorban azt mutatja ki, hogy a lengyel központi területeken, a Lengyel Királyságban a francia eredetű önkormányzati rendszer és azok szervei miként alakultak ki 1807-től, a napóleoni háborúk korszakától kezdve. Az a rendszer, amikor a parasztok és a földesúr, illetve birtokának szolgáltató népei egyaránt tagjai a faluközösségnek, az nem ősi szláv gyakorlat, hanem a napóleoni közigazgatás maradványa. Ezen fajtájú önkormányzatok esetében a wójtnek, az önkormányzati szerv vezetőjének feladata az állami adók behajtása, a bírósági önkormányzat vezetése és a bíraskodás, a faluközösség kommunális intézmé-

nyeinek fenntartása, illetve ezeken kívül karitatív szerepköröket is el kellett látnia. A gminában a robotoltató majorsági gazdasággal rendelkező földbirtokos is tagja lehetett a faluközösségi önkormányzati szervnek. Sőt mi több, figyelme az adók behajtásán túl arra is kiterjedt, hogy a robotra kötelezett jobbágyok mennyire tettek eleget a robotolás követelményeinek.

Jerzy Kuklinski a gmina vagy gromada önkormányzati szerepével foglalkozik dolgozatában. Szerinte az önkormányzati bírósági szervet az ülnökök (lawnikok) és soltészek gyülekezete élén álló wójtok alakították ki. A Lengyel Királyság területén az 1868-ban hozott tagsági előírások értelmében mindazon személyek, akik 3 morgánál vagy holdnál nagyobb birtokkal rendelkeztek, mind tagjai lehettek a faluközösségnek. Azon igyekezett tehát mindenki, hogy legalább ekkora nagyságú birtokhoz hozzájuthasson annak érdekében, hogy a gromada tagja lehessen. Ellenkező esetben ugyanis kizárhatták őket ebből. Elméletileg az asszonyok és nők nem lehettek a faluközösség tagjai, azonban a későbbiekben elrendelték: abban az esetben, ha az asszony 3 morga (hold) nagyságú földparcellával rendelkezik, tagja lehet a faluközösségnek.

A későbbi korszakoknak szentelt tanulmányok kiemelik, hogy a régi, hagyományos önkormányzati szervek és közösségi intézmények tovább működtek. A szerzők azonban a faluközösségi rendszer bizonyos ideológiai elemeit veszik inkább figyelembe. Elsősorban a népinek nevezhető intézményt kívánják bemutatni. Ezen túlmenően a gmina gyakorlati szerepét is vizsgálják. A gminának ugyanis alapvető szerepe volt a faluközösségi hitelkasszák kialakításában, a gazdálkodás körülményei javításában. Az önkormányzati szerv valamelyest javított a gazdálkodás körülményein, akadályozta a földek és birtokok aprózódását, elősegítette a tagosítást és az elaprózódott birtokrendszer felszámolását. A tanulmánykötet második felének tanulmányai sűrűn említik a faluközösségeket, azok önkormányzati szerveit és intézményeit, hiszen ezek a későbbiekben sem tűntek el nyomtalanul.

Tagányi Zoltán